

ЮРЧЕНКО Є. О. Некоторые аспекты формирования понятия “самозащиты” в системе защиты прав человека в процессе правовой подготовки социальных работников.

В статье раскрывается порядок закрепления правовых знаний о механизме защиты прав личности в процессе профессиональной подготовки социальных работников. Вследствие донесения педагогами правовой информации установлена способность каждого защищать свои права и свободы от нарушений и противоправных посягательств всеми способами, не запрещенными законом. Это возможно осуществить как через обращение в органы государственной власти: адвокатуры, прокуратуры, нотариата, суда и других, так и самостоятельно. В направлении самостоятельной защиты прав личности государством закреплено термин “самозащита”. Он определяется как применение лицом средств противодействия, которые не запрещены законом и не противоречат моральным основам общества. Разъяснено, что в зависимости от имеющегося у лица правового статуса, как дополнительный способ государственной защиты, установлены гарантии для всего населения и особенно кризисных групп в виде государственной помощи, социальных льгот и услуг.

Ключевые слова: права человека, самозащита, государственные гарантии, правовой статус, государственные органы.

YURCHENKO E. A. Some aspects of the “self-defence” concept in the system of protection of individual rights in the legal training of social workers.

In the article opened up the order of fixing of legal knowledge in relation to the mechanism of defence of rights for personality in the process of professional preparation of social workers. As a result of report of legal information teachers ability is set to protect each the rights and freedoms from violations and illegal encroachments by all facilities, not forbidden a law. It is possible to carry out it as through an address to the organs of state power: advocacy, office of public prosecutor, court and in result of independently way. In direction of independent defence of rights for personality the state is fasten term “self-defence”. He is determined as application of counter weapons which are not forbidden a law and does not conflict with moral principles of society a person. It is explained, that depends from present for a person legal status as an additional method of state defence, set guarantees for all population and especially crisis groups as a state help, social privileges and services.

Keywords: rights for personality, self-defence, state guarantees, legal status, public organs.

**Янжула О. В.
Інститут проблем виховання НАПН України**

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “КОМПЕТЕНТНІСТЬ” ТА “КОМПЕТЕНЦІЯ” ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статті розглядається співвідношення понять “компетентність” та “компетенція” як психолого-педагогічна проблема. На основі аналізу наукової літератури запропоновано авторське визначення цих термінів та виокремлено основні їхні характеристики. Виявлено, що, компетенція – це складова компетентності, яка характеризується лише одиничними вузькоспеціальними знаннями та досвідом виконувати певний вид діяльності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, ключові компетенції.

На особливу увагу заслуговує нещодавно розроблена “концепція компетентності” як провідна ідея для сучасної національної системи освіти, суть якої полягає в тому, що “...система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра

володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність” [10, с. 57].

Терміни “компетентність” і “компетенція” широко використовуються останнім часом у дослідженнях, присвячених вихованню і навчанню у середній та вищій школі. У той же час аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з цієї проблеми показує всю складність, багатовимірність та неоднозначність трактування цих понять.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі різноманітні аспекти проблеми компетентності та компетенції розглядаються у психолого-педагогічних, соціологічних дослідженнях: С. Бондар, І. Гушлевська, О. Овчарук, І. Родигіна, Л. Болотов, В. Ледньов, Н. Нікандров, М. Рижаків, Н. Хомський, А. Хуторський, В. Краєвський, Р. Мільруд, Т. Браже, С. Вершловський, І. Гудзик, В. Байденко, В. Сластенін, С. Шишов, Ю. Майсурадзе, В. Нестеров, А. Белкін, І. Зязюн. При цьому необхідно відзначити великий внесок у розробку проблем компетентності в цілому саме вітчизняних дослідників – Л. Алексєєвої, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Митіної, Л. Петровської, Н. Шаблігіной та ін.

У науковій літературі співвідношення понять “компетентність” та “компетенція” як однієї з психолого-педагогічних проблем не знайшло ґрунтовного, всебічного висвітлення. Більшість учених досліджували лише окремі аспекти цього питання. Тому, основною метою статті є визначення рівня співвідношення між компетентністю та компетенцією як важливої психолого-педагогічної проблеми.

Щодо співвідношень понять “компетентність” та “компетенція”, то варто зазначити, що існує два варіанти їх тлумачення: вони або ототожнюються, або диференціюються.

Згідно з першим варіантом, найбільш експліцитно представленому в Глосарії термінів ЄФТ (1997), компетенція визначається як: здатність робити що-небудь добре або ефективно; відповідність вимогам, що пред являються при влаштуванні на роботу; здатність виконувати особливі трудові функції. Там же зазначається, що “... термін “компетентність” використовується в тих же значеннях. Компетентність зазвичай вживається в описовому плані”.

У рамках такого ототожнення цих понять (Л. Болотов, В. Ледньов, Н. Нікандров, М. Рижаків) автори підкреслюють саме практичну спрямованість компетенцій: “Компетенція є, таким чином, сферою відносин, що існують між знанням і дією в людській практиці” [8, с. 59]. Ця ж позиція характерна і для більшості зарубіжних дослідників даної проблеми.

Другий варіант розгляду співвідношення понять “компетентність” і “компетенція” сформувався в 70-х рр. в США в загальному контексті запропонованого Н. Хомським в 1965 р. (Массачусетський університет). Н.Хомським було зазначено: “...ми проводимо фундаментальну відмінність між компетенцією (знанням своєї мови мовцем – тим, хто чує) і вживанням

(реальним використанням мови в конкретних ситуаціях)". Звернемо тут увагу на те, що саме "вживання" – є актуальний прояв компетенції як "прихованого", "потенційного". Вживання, за Н. Хомським, "насправді", в реальності пов'язане з мисленням, реакцією на використання мови, з навиками, тобто пов'язано із самим мовцем, з досвідом самої людини [13].

Можна сказати, що у 60-х рр. минулого століття вже як би було закладено розуміння розглянутих відмінностей між поняттями "компетенція" і "компетентність" [5]. При цьому відзначимо, що самі поняття "компетенція", "компетентність" і похідне "компетентний" широко використовувалися і раніше – у побуті, літературі.

Диференціюють також поняття "компетентність" і "компетенція" відомі російські вчені А. Хуторський та В. Краєвський. Виходячи з того, що в перекладі з латинської мови слово "competentia" означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід, – компетентність у певній галузі трактується як "володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній" [7], тобто компетентність є результатом набуття компетенції. Поглиблює розуміння зазначених понять російських учених про так звані "дві освіти": перша – та, що представлена в навчальних програмах та підручниках і підлягає обов'язковому засвоєнню й контролю; друга – свого роду "прихована освіта", тобто певні досягнення, результати, які "сприяють формуванню компетентності, особистісного досвіду й інших показників освіченості" [2] (вони не обмежуються певним набором знань та умінь). Компетенція трактується як задана норма, вимога до підготовки фахівця, то компетентність розглядається як сформована якість, результат діяльності, "надбання" школяра.

Спочатку компетенція зводилась до простих практичних навичок, котрі формувались у результаті "автоматизації знань" в традиціях біхевіоризму. Такий підхід піддавався справедливій критиці, яка полягала у тому, що компетенції у вигляді практичних знань були недостатніми для розвитку творчості та індивідуальності тих, хто вивчає мову. Було запропоновано розрізняти два поняття: компетентність і компетенції (competence and competencies). Компетентність стала розглядатись як особистісна категорія, а компетенції скомпонували "анатомію" компетентності [9, с. 31].

Так, Р. Мільруд вважає, що компетенції нерідко використовуються для характеристики потенційних можливостей спеціаліста отримати роботу на ринку праці. Для цього потрібно володіти, принаймні, "ключовими компетенціями". У сучасному світі вони охоплюють рівень грамотності володіння мовою (literacy), комп'ютерну грамотність (information technology skills), володіння способами вирішення проблем (problem-solving skills), гнучке інноваційне мислення (flexibility and adaptability to innovations), схильність і здатність до безперервного навчання (life-long learning). Ключеві компетенції показують, що мовне навчання може відповідати життєвим

потребам, якщо у вузькому розумінні комунікативна компетенція (як готовність до ефективного спілкування) буде доповнена підготовкою до реального життєвого спілкування [16].

На думку Р. Мільруд, компетентність можна представити як комплекс компетенцій, таким чином, компетентність – це комплексний особистісний курс, що забезпечує можливість ефективною взаємодії з навколишнім світом і тій чи іншій сфері і який залежить від необхідних для цього компетенцій [16, с. 322].

Означення компетенції та компетентності різними авторами відбивають сутнісні характеристики цих понять. Як справедливо зазначає В. Шадріков: "...відмінності спостерігаються у розумінні компетентності як актуальної якості особистості або прихованих психологічних новоутворень; предметної наповнюваності компетенцій як системних новоутворень, якостей особи" [14, с. 30].

Для виявлення рівня співвідношення понять "компетентність" та "компетенція" як однієї з психолого-педагогічних проблем потрібно звернути увагу на кожне з цих понять окремо.

Варто зазначити, що в педагогічній літературі термін "компетентність" зустрічається в контексті досліджень професійної компетенції в галузі педагогічної діяльності (Т. Браже, С. Вершловській, Н. Гришина, М. Крупина, В. Кричевський, Л. Мітіна, Н. Попова та ін.). В. А. Сластенін виділяє особистісну та професійну компетентність. Під професійною компетентністю автор розуміє єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує її як професіоналізм, а особистісна компетентність зумовлює можливість реалізації професійної готовності людини в її соціальних діях, проявляючи наявність або відсутність успішності дій людини, вона дозволяє співвіднести соціальний норматив, суспільно-групові традиції й особистісні установки з рівнем його домагань.

Ю. Майсурадзе здійснив аналіз різних підходів до визначення компетентності і в результаті цього розділив їх на три основні групи: 1) визначення компетентності як знання справи, науки управління; 2) включення у зміст компетентності рівня освіти, досвіду роботи за спеціальністю, стажу роботи на посаді; 3) розгляд компетентності у взаємозв'язку знань і способів реалізації їх на практиці.

Власні роздуми з приводу визначення поняття "компетентність" призводять автора до необхідності розведення понять "компетентність" і "компетенція". Він визначає компетенцію як повноваження, а компетентність як характеристику носія цих повноважень. І приходять до висновку, що люди можуть бути наділені компетенцією, але при цьому не мати компетентність. Тоді задача оптимізації управління, на думку автора, полягає в тому, щоб "привести у відповідність фактичну та офіційну компетентність".

В. Безрукова під компетентністю розуміє "оволодіння знаннями та вміннями, що дозволяють висловлювати професійно грамотні судження,

оцінки, думки” [1, с. 46].

Коли мова йде про компетентність як результат опанування знаннями, то акцент робиться на тому, що поняття компетентності є ширшим поняттям за знання, або уміння, або навичка, воно містить їх у собі [6].

Г. Халлаш вважає, що компетентність – це здатність людини застосовувати свої знання. Ірландський педагог Дж. Куллахан розкриває цей термін як здатність, яка ґрунтується на досвіді або знаннях, які людина розвинула завдяки практиці або освіті. В. Долл наголошує, що людина компетентна тоді, коли вона здатна володіти силою та волею, які допомагають їй діяти адекватно до ситуації [4, с. 7].

Поняття компетентність як набір знань, умінь, навичок характеризує французький педагог Ж. Перре. Він визначає це поняття як поєднання навичок та умінь, які особистість може використовувати в різних ситуаціях і контекстах та під час опанування новими ситуаціями [4].

Іншими словами, компетентність – це стійка готовність і здатність людини до діяльності зі “знанням справи”. В основному під таким кутом зору розглядається компетентність у працях І. Ф. Ісаєва, І. А. Зязюна, О. Є. Ломакіна, В. В. Нестерова, І. П. Підласого, В. А. Сластьоніна, В. М. Ягупова та ін.

У роботах з соціальної психології “компетентність” трактується як досконале знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, складних зв'язків явищ та процесів, можливих способів і засобів досягнення намічених шляхів. Соціальні психологи, зокрема Д. Брунер, розглядають компетентність як сукупність якостей, притаманних найбільш компетентного фахівця, тих якостей, рівня яких повинен досягти кожен опановує професією індивід.

Що ж стосується поняття “компетенція”, то воно прийшов у педагогіку з світу праці і підприємств. Як відзначають у своїх дослідженнях С. Є. Шишов та В. А. Кальней, “протягом останніх десятиліть цей світ значно відточив, заформалізував свої концепти і свою техніку оцінки та управління людськими ресурсами. Зіткнувшись з великою конкуренцією і з швидкою зміною знань і технологій, світ підприємств направив зростаючі інвестиції в розвиток того, що часто називають “людським капіталом” [15, с. 80-81].

С. Є. Шишов визначає “компетенцію” як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які придбані завдяки навчанню. На його думку, компетенція не зводиться ні до знань, ні до навичок, ні до умінь, вона розглядається як можливість встановлення зв'язків між знаннями та ситуацією [15].

Ю. Фролов, Д. Махотін визначають компетенцію як відкриту систему процедурних, ціннісно-сміслових і декларативних знань, що включає взаємодіючі між собою компоненти (епістеміологічні – пов'язані з пізнанням, особистісні, соціальні), які активізуються (актуалізуються) і збагачуються в діяльності по мірі виникнення реальних життєво важливих проблем, з якими

стикається носій компетенції [12, с. 38].

С. Бондар подає таке означення компетенції: “Компетенція – це здатність розв’язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів” [3, 9], далі наголошує, що “...компетентність – це здатність особистості діяти. Але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності. Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій” [3, 9].

А. В. Хуторський вважає, що “компетенція включає сукупність взаємозв’язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду) і є відчуженою, наперед заданою соціальною вимогою (нормою) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері” [10, с. 141]. Розділяючи компетенції в загальному їх розумінні, без прив’язки до якої-небудь сфери діяльності, і стосовно сфери освіти, він визначає освітню компетенцію як “сукупність взаємозв’язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об’єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особисто і соціально значущої продуктивної діяльності” [10, с. 152].

Можна зробити висновок, що більшість вчених диференціюють поняття “компетентність” та “компетенція” (Л. Фурсова, Н. Хомський, А. Хуторський та В. Краєвський, Р. П. Мільруд, Ю. Ф. Майсурадзе). Ми поділяємо думку Р. Мільруда, який наголошує, що компетентність можна представити як комплекс компетенцій, таким чином, компетентність – це комплексний особистісний курс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом і тій чи іншій сфері і який залежить від необхідних для цього компетенцій.

Аналіз існуючих уявлень щодо досліджуваної категорії “компетентність” показує, що основними його характеристиками є: здатність, потенційна можливість виконання певної діяльності використовуючи набуті знання, уміння та досвід; поєднання навичок та умінь, які особистість може використовувати в різних ситуаціях і контекстах та під час опанування новими ситуаціями; адекватне виконання завдання; ефективність, успішність дій з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно вимогам робочого.

Основними ж характеристиками поняття “компетенція” є: здатність розв’язувати певні проблеми за інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей, цінностей, схильностей, які отримані завдяки навчанню; сукупність знань, умінь, навичок і способів діяльності особи задані по відношенню до певного кола предметів і процесів; наявність взаємодіючих між собою компонентів (пов’язані з пізнанням, особистісні, соціальні);

взаємодія таких складових як знання, уміння, навички, здібності, мотиви, переконання, цінності, що гарантують виконання певної професійної діяльності і досягнення результату.

Отже, аналіз літератури з теми дослідження дає підстави стверджувати, що компетентність і компетенція не є тотожними поняттями. Виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури, можна дати таке визначення поняття "компетентність": *складне й багатогранне особистісне утворення а також сукупність компетенцій, фундаментом яких є самостійно набутті знання, уміння і навички, які дозволяють особистості успішно себе реалізовувати в певній діяльності, кваліфіковано виконувати потенційну роботу, з гідністю відповідати заданим вимогам та нормам сучасного світу.* На відміну від компетентності, "компетенція" – це складова компетентності, яка характеризується лише *одиничними вузькоспеціальними знаннями та досвідом виконувати певний вид діяльності.*

Дослідження не охоплює всього кола питань, пов'язаних із рівнем співвідношення понять "компетентність" та "компетенція" як психолого-педагогічної проблеми, і не претендує на повноту характеристик розглянутої проблеми, а є лише одним із підходів до розроблення важливої і актуальної проблеми співвідношення цих категорій.

Використана література:

1. Безрукова В. С. Педагогіка / Валентина Сергеевна Безрукова. – Єкатеринбург : Изд-во Свердл. инж. ... пед. ин-та, 1993. – 324 с.
2. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
3. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8-9.
4. Життєва компетентність особистості: науково-педагогічний посібник / [ред.-упоряд. Л. В. Сохонь, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен]. – К., 2003. – 520 с.
5. Зимова І. А. Ключові компетенції – нова парадигма результату освіти / І. А. Зимова // Вища освіта сьогодні. – 2003. – № 5. – С. 35-41.
6. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття, інструментарій // Зарубіжна література. – № 23(47) грудень. – 2006 – С. 16-28.
7. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 3-10.
8. Ледньов В. С., Нікандров Н. Д., Рижаків М. В. Державні освітні стандарти в системі загальної освіти: теорія і практика / В. С. Ледньов, Н. Д. Нікандров, М. В. Рижаків. – М., 2002. – 147 с.
9. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30-37.
10. Современный толковый словарь русского языка / [сост. Л. Прокофьева]. – СПб. : Норинт, 2005. – 960 с.
11. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності / І. Татаренко // Світло : науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – № 1. – С. 57.
12. Фролов Ю. В., Махотин Д. А. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю. В. Фролов, Д. А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 34-41.
13. Хомський Н. Аспекты теории синтаксиса / Ноам Хомский. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 260 с.

14. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – № 8. – 2004. – С. 26-31.
15. Шекшня С. В. Управління персоналом сучасної організації: учеб.-практ. посібник 5-е изд., перераб. и доп. / Станіслав Володимирович Шекшня. – М., 2002. – 368 с.
16. Millrood R. Theory of Language Teaching. – Vol. 2. Language Didactics / R. Millrood. – University of Tambov, 2003. – 401 p.

ЯНЖУЛА А. В. Соотношение понятий “компетентность” и “компетенция” как психолого-педагогическая проблема.

В статье рассматривается соотношение понятий “компетентность” и “компетенция” как психолого-педагогическая проблема. На почве анализа научной литературы предложено авторское определение этих понятий и отделены основные их характеристики. Выявлено, что компетенция – это составляющая компетентности, которая характеризуется только единичными узкоспециализированными знаниями и опытом исполнять некоторый вид деятельности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, ключевые компетенции.

JANZHULA O. V. Correlation of the determinations “competence” and “competency” as psychological-pedagogical problem.

This article discusses the correlation of the concepts “competence” and “competency” as psychologically-pedagogical problem is examined. On the basis of the analysis of the scientific literature it is propounded the author s determination of these terms and it is distinguished the main their characteristics. It is revealed that competency – is the component of competence which is characterized with the highly specialized knowledge and with the experience to do certain kind of work.

Keywords: competence, competency, key competencies.